

МОНІТОРИНГ ЕФЕКТИВНОСТІ МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

УДК 378.147+371.314.6

Катерина Степанюк, кандидат педагогічних наук, доцент
Бердянського державного педагогічного університету

МОНІТОРИНГ ЕФЕКТИВНОСТІ МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Стаття присвячена моніторингу сформованості дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи. Розкрито критерії та показники сформованості дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи у процесі проектної діяльності. Проаналізовано результати роботи з формування мотиваційного, когнітивного та операційного критеріїв означених умінь. Запропоновано варіанти комплексів завдань, зорієнтованих на формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи з опорою на проектну діяльність під час вивчення дисциплін циклу професійної підготовки.

Ключові слова: моніторинг, професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи, професійна компетентність, дослідницькі уміння.

Табл. 2. Літ. 6.

Екатерина Степанюк, кандидат педагогических наук, доцент
Бердянского государственного педагогического университета

МОНІТОРИНГ ЕФЕКТИВНОСТІ МОДЕЛІ ФОРМИРОВАНИЯ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИХ УМЕНИЙ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ

В статье рассматривается мониторинг сформированности исследовательских умений будущих учителей начальной школы. Раскрываются критерии и показатели сформированности исследовательских умений будущих учителей начальной школы в процессе проектной деятельности. Предлагается анализ процесса формирования мотивационного, когнитивного и операционного критериев. Предлагаются варианты комплексов заданий, ориентированных на формирование исследовательских умений будущих учителей начальной школы в процессе изучения дисциплин цикла профессиональной подготовки.

Ключевые слова: мониторинг, профессиональная подготовка будущих учителей начальной школы, профессиональная компетентность, исследовательские умения.

Kateryna Stepanyuk, Ph.D. (Pedagogy)
Berdyansk State Pedagogical University

MONITORING THE EFFECTIVENESS OF THE MODEL OF FORMATION RESEARCHING SKILLS IN FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS

Monitoring of formed of research abilities of future teachers of initial school is examined in the article. Criteria and indexes of formed of research abilities of future teachers of initial school open up in the process of project activity. It has been also created the sets of assignments to form research skills drawing on project activity while studying such sciences as "Didactics", "Scientific Fundamentals of Educational Research", methods of teaching of educational areas "Natural History" and "Social Science", "Methods of Labor training with practicum", "Modern Technology of acquaintance junior schoolchildren with the objects of nature".

Keywords: monitoring, professional training of future teachers of initial school, professional competence, research skills.

Постановка проблеми. У концептуальних положеннях Національної доктрини розвитку освіти у XXI столітті (2002 р.), законів України "Про освіту" (1991 р.) та "Про вищу освіту" (2002 р.), Концепції гуманітарного розвитку України на період до 2020 року (2012 р.) зазначається, що головними завданнями реформування вищої освіти є виховання особистості, здатної здійснювати продуктивну професійну діяльність на високому науковому та фаховому рівнях; орієнтація навчального процесу на забезпечення розвитку творчої особистості майбутніх учителів, озброєння їх професійною

компетентністю, у структурі якої значне місце посідають дослідницькі вміння.

Аналіз останніх публікацій. Аналіз науково-педагогічних джерел (В. Кулешова [1], О. Миргородська [2], О. Рогозіна [4], О. Тимошенко [6] та ін.) свідчить, що проблема формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи залишається актуальною у контексті проектної діяльності.

Мета статті – визначити основні напрямки проведення моніторингу ефективності моделі формування майбутніх учителів початкової школи.

МОНІТОРИНГ ЕФЕКТИВНОСТІ МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Виклад основного матеріалу. Процес експериментальної перевірки авторської моделі формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи під час проектної діяльності відбувався на основі моніторингу сформованості в студентів дослідницьких умінь, яким визначалася динаміка їх розвитку.

Методика проведення моніторингу в межах експериментальної роботи передбачала:

- визначення змін рівнів сформованості різних груп дослідницьких умінь (організаційно-пошукових, когнітивно-операційних, технологічно-проектувальних, комунікативно-рефлексивних), що здійснювалося за допомогою анкетування, інтерв'ювання та виконання навчально-дослідницьких завдань;

- тестування та аналіз письмових і усних відповідей на питання, які спеціально добиралися з метою перевірки сформованості знань і вмінь про організацію педагогічних досліджень у межах курсів “Дидактика”, “Основи науково-педагогічних досліджень”, “Методика навчання освітніх галузей “Природознавство” та “Суспільствознавство” в початковій школі”, “Методика трудового навчання з практикумом”, “Сучасні технології ознайомлення молодших школярів з об'єктами природи”;

- самостійне моделювання, проведення й аналіз студентами уроків у початковій школі, що було свідченням певного рівня сформованості в них дослідницьких умінь;

- розробку та реалізацію різних видів проектів, що виступало показником сформованості різних груп дослідницьких умінь.

У процесі організації й проведення моніторингу нами дотримувалися всі необхідні умови, які забезпечували репрезентативність одержуваної інформації. Анкетування проводилося анонімно. Це впливало на зміст відповідей респондентів з боку зацікавлених осіб, забезпечувалася відвертість заповнення.

Моніторинг спрямовувався на оцінку важливості всіх груп дослідницьких умінь для професійної діяльності студентами та вчителями, визначення рівня знань і вмінь про організацію та проведення педагогічних досліджень, засвоєння знань про сутність дослідницьких умінь та особливості їх формування в молодших школярів, діагностику сформованості всіх груп дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи. Кінцевим результатом моніторингу було відстеження динаміки сформованості дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи.

Оскільки передбаченим результатом моделі

експериментального навчання виступає певний рівень сформованості дослідницьких умінь, то важливим є розкрити критерії та показники його визначення.

В експериментальному дослідженні нами були визначені такі критерії: мотиваційний, когнітивний та операційний, представлені у табл. 1. Мотиваційний критерій сформованості дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи характеризується такими показниками: інтерес та бажання здійснювати самостійні педагогічні дослідження; усвідомлення значущості дослідницьких умінь для майбутньої професійної діяльності; прагнення до постійного оновлення та збагачення знань з проблем модернізації сучасної початкової школи. До показників когнітивного компонента належать: знання про сутність і структуру дослідницьких умінь молодших школярів; оволодіння системою дидактико-методичних знань про організацію та проведення педагогічних досліджень; знання про проведення діагностики та формування дослідницьких умінь у молодших школярів. Операційний критерій можна схарактеризувати такими показниками: вміння впроваджувати експериментальні дослідження у власній педагогічній діяльності; уміння об'єктивно визначати результати педагогічного дослідження; здатність формувати дослідницькі вміння в молодших школярів.

У процесі моніторингу нами здійснювалося опитування студентів та молодих учителів початкової школи (зі стажем до 3-х років) з метою оцінки показника “значущість дослідницьких умінь для професійної діяльності”.

Аналіз результатів анкетування молодих учителів початкової школи (див. табл. 2) дає підстави стверджувати, що дані констатувального та прикінцевого зрізу не дуже відрізняються, оскільки вчителі відчували значущість дослідницьких умінь для професійної діяльності, яка забезпечує ефективну організацію навчально-виховного процесу в початковій школі.

Підвищення показників важливості дослідницьких умінь, особливо технологічно-проектувальних, у майбутніх учителів початкової школи зумовлено включенням навчально-дослідницьких завдань у процес професійної підготовки студентів.

За узагальненими даними таблиці можна стверджувати, що всі респонденти визначають важливими для професійної діяльності технологічно-проектувальні вміння (43%). Друге за важливістю місце посіли організаційно-пошукові (31% опитаних). Третє місце за рангом

**МОНІТОРИНГ ЕФЕКТИВНОСТІ МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ**

Таблиця 1.

Критерії сформованості дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи

Критерії	Показники
Мотиваційний	1. Інтерес і бажання здійснювати самостійні педагогічні дослідження. 2. Усвідомлення значущості дослідницьких умінь для майбутньої професійної діяльності. 3. Прагнення до постійного оновлення та збагачення знань з проблем модернізації сучасної початкової школи.
Когнітивний	1. Знання про сутність і структуру дослідницьких умінь молодших школярів. 2. Оволодіння системою дидактико-методичних знань про організацію та проведення педагогічних досліджень. 3. Знання про проведення діагностики та формування дослідницьких умінь у молодших школярів.
Операційний	1. Уміння впроваджувати експериментальні дослідження у власній педагогічній діяльності. 2. Уміння об'єктивно визначати результати педагогічного дослідження. 3. Здатність формувати дослідницькі вміння у молодших школярів.

посіли когнітивно-операційні вміння 17%, а комунікативно-рефлексивні є важливими для 9% респондентів.

За результатами прикінцевого зрізу значна частина майбутніх учителів початкової школи виявила високий рівень сформованості мотиваційного критерію дослідницьких умінь.

Проведене нами анкетування за результатами прикінцевого зрізу показало, що 89% студентів експериментальної та лише 30% контрольної групи могли дати чітке визначення поняття “дослідницькі вміння молодших школярів”.

Результати анкетування дають підстави стверджувати, що 89% опитаних студентів переконані в необхідності формування дослідницьких умінь, тоді як у контрольній групі цей показник склав лише 30%. Слід зазначити, що в переважній більшості студентів експериментальних груп спостерігалось більш глибоке розуміння поняття “дослідницькі вміння”. Зазначимо, що відповіді на запитання анкет у респондентів експериментальних і контрольних груп на констатувальному етапі відрізнялися несуттєво, після проведення формувального етапу експерименту спостерігалось значне підвищення в експериментальних групах та незначне в контрольних.

Про позитивні зрушення в студентів внаслідок впровадження моделі формування дослідницьких умінь свідчать їх відповіді на запитання під час виконання підсумкових робіт, письмових заліків та екзаменів:

З метою вивчення стану сформованості операційного критерію дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи та для

оцінювання показника “уміння впроваджувати експериментальні дослідження у власній педагогічній діяльності” нами було проведено анкетування за такими запитаннями: 1. Визначте місце дослідницьких умінь у формуванні особистості молодшого школяра. 2. Назвіть, які з дослідницьких умінь Ви формуєте в учнів на уроках у початковій школі: когнітивно-операційні вміння (володіння операціями аналізу та синтезу, вміння абстрагувати та конкретизувати, порівнювати, виділяти головне); організаційно-пошукові (дослідницький пошук навчальної та довідкової літератури, оформлення результатів дослідження у вигляді таблиць, схем, діаграм); технологічно-проектувальні (планування роботи, отримання результатів та їх перевірка); комунікативно-рефлексивні вміння (регулювання та здійснення самоаналізу власної діяльності). 3. Які Ваші пропозиції щодо підвищення рівня сформованості дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи? 4. Як Ви оцінюєте результати проведення Вами педагогічних досліджень?

При зіставленні даних анкетування можна зробити висновок, що майже всі опитувані усвідомлюють важливість дослідницьких умінь для розвитку професійної компетентності вчителя початкової школи. Так, половина респондентів чітко формулювали свої думки і висловлювалися змістовно, хоча деякі з опитуваних утрималися від відповідей.

Після проходження педагогічної практики нами було проведено анкетування, яке передбачало визначення важливості дослідницьких умінь для професійної діяльності майбутніх учителів

**МОНІТОРИНГ ЕФЕКТИВНОСТІ МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ**

Таблиця 2.
Оцінка важливості дослідницьких умінь для професійної діяльності за результатами констатувального та прикінцевого зрізів

Дослідницькі вміння	Респонденти				учителі початкової школи %		середній показник %	
	студенти %		Прикінцевий зріз		Констатувальний зріз		Прикінцевий зріз	
	Констатувальний зріз	Прикінцевий зріз	Констатувальний зріз	Прикінцевий зріз	Констатувальний зріз	Прикінцевий зріз	Констатувальний зріз	Прикінцевий зріз
Технологічно- проектувальні	42	43	34	35	43	45	43	45
Організаційно-пошукові	28	29	20	17	31	26	31	26
Когнітивно-операційні	18	18	24	25	17	18	17	18
Комунікативно- рефлексивні	9	10	22	23	9	11	9	11
Усього	100	100	100	100	100	100	100	100

початкової школи та вчителів з педагогічним стажем до трьох років і порівняння цих результатів. Серед труднощів, які виникали в студентів у процесі виробничої (стажистської) практики, називали, головним чином, підтримання дисципліни в класах і організацію пошукової роботи учнів початкової школи. Значний відсоток майбутніх педагогів (49% КГ та 27% ЕГ), як свідчать матеріали підсумкових модульних контрольних робіт, відчували проблеми в розв'язанні завдань дослідницького характеру.

Організація процесу навчання в експериментальних групах здійснювалася на засадах, які не впроваджувалися в контрольних групах, а саме: установкою на необхідність формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи в процесі проектної діяльності; використанням комплексу форм, методів і технологій навчання, серед яких провідне місце посідає метод проектів; застосування системи навчально-дослідницьких завдань, спрямованих на формування дослідницьких умінь (у контрольних групах завдання не мали системного характеру).

Аналіз отриманих даних дозволяє стверджувати, що в контрольних групах суттєвих змін у рівнях сформованості дослідницьких умінь майбутніх фахівців не було зафіксовано, а в експериментальних кількості студентів з високим рівнем сформованості означених умінь збільшилася на 14%, з середнім – на 23%; з низьким рівнем знизився на 37%.

Результати моніторингу свідчать, що ефективність моделі формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи в процесі проектної діяльності значною мірою залежить від широти впливу на мотиваційний, когнітивний та операційний критерії дослідницьких умінь. Формування та розвиток мотивів самовдосконалення майбутніх учителів початкової школи спостерігався на всіх рівнях сформованості дослідницьких умінь.

Про позитивні зміни в рівнях сформованості дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи в процесі проектної діяльності свідчить також збільшення кількості студентів, що брали участь у наукових конференціях: у 2008 р. – 15, у 2009 р. – 30, у 2010 р. – 55, 2011 р. – 58.

Реалізація авторської моделі формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи на зміст дидактико-методичних курсів дозволила сформувати позитивну мотивацію до дослідницької діяльності, потребу в науковому пошуку, інтегрувати знання та вміння в процесі проведення самостійних

МОНІТОРИНГ ЕФЕКТИВНОСТІ МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

наукових досліджень у реальному навчально-виховному процесі початкової школи; забезпечила становлення стійкого інтересу студентів до опрацювання наукового матеріалу, аналізу джерельної бази, підвищення дослідницького потенціалу студентів. Розробка власних проектів для учнів початкової школи забезпечувала реалізацію набутих знань у розв'язанні конкретних методичних завдань.

Результати проведеного дослідження дають підстави стверджувати, що зміна кількості студентів, які розподілилися за рівнями сформованості дослідницьких умінь, пов'язана з низьким рівнем стійкої мотивації та інтересу до навчання в майбутніх учителів початкової школи.

Висновки. Отримані в процесі моніторингу експериментальні дані підтверджують доцільність використання розробленої моделі формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи в процесі проектної діяльності. Про це свідчить ґрунтовне засвоєння студентами знань, високий рівень фахової компетентності, оволодіння сучасними методами дослідження, творче застосування дослідницьких умінь у практичній професійній діяльності, розвиток рефлексії.

Отже, результати сформованості дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи дозволяють констатувати позитивні зміни в особистості студентів відповідно до запропонованої програми, що передбачала: орієнтацію процесу підготовки майбутніх учителів початкової школи на проектну та дослідницьку діяльність; використання спеціально змодельованих навчально-дослідницьких завдань; упровадження спеціальних занять з організації проектної діяльності.

Перспективами подальших пошуків у напрямку дослідження є порівняльні дослідження формування дослідницьких умінь

фахівців початкової освіти в Україні та європейських країнах.

1. Кулешова В.В. *Формування пошуково-дослідницьких умінь майбутніх інженерів-педагогів у процесі професійної підготовки: автореф. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти"* / В.В. Кулешова. – К., 2007. – 21 с.

2. Миргородська О.Л. *Формування дослідницьких умінь майбутніх учителів географії у процесі професійної підготовки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти"* / О.Л. Миргородська. – К., 2008 – 22 с.

3. Нізовцев А.В. *Формування дослідницьких умінь у процесі висунення й обґрунтування гіпотез* / А.В. Нізовцев // *Постметодика (Удосконалення освіти)*. – 2009. – № 7 (91). – С. 17 – 22.

4. Рогозіна О.В. *Формування дослідницьких умінь у майбутніх учителів трудового навчання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.02 "Теорія і методика трудового навчання"* / О.В. Рогозіна. – К., 2007. – 19 с.

5. Степанюк К.І. *Інструментальна модель формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи у процесі проектної діяльності* / К.І. Степанюк // *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній шкалах: зб. наук. пр. / редкол.: Т.І. Сущенко (голов. ред.) та ін.: зб. наук. праць. – Запоріжжя, 2011. – Вип. 15 (68). – С. 165-170.*

6. Тимошенко О.В. *Формування дослідницьких умінь у процесі навчання вищої математики студентів біологічних спеціальностей: автореф. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.02 "Теорія та методика навчання (математика)"* / О.В. Тимошенко. – К., 2011. – 21 с.

Стаття надійшла до редакції 29.05.2015



"... вчитель – основоположна сила соціального відтворення – культурного, економічного, політичного. Без нього унеможливаються соціальний поступ, будь-які досягнення держави і народу. Він є безпосередньою продуктивною силою.

*Іван Андрійович Зязюн
доктор філософських наук, професор, академік
НАН України*

